

IVAN PIROZHNIK

Akademia Pomorska w Słupsku, Polska ■ University of Pomerania in Słupsk, Poland

Rozwój drobnej przedsiębiorczości na Białorusi i cechy jej układu przestrzennego

Small Entrepreneurship Development in Belarus and Characteristics of its Spatial System

Streszczenie: W artykule przedstawiono główne tendencje rozwoju drobnej przedsiębiorczości, do której zalicza się działalność sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) oraz indywidualnych przedsiębiorców. W warunkach transformacji gospodarczej Białorusi wskazano kierunki regionalnych i sektorowych przemian w gospodarce, których rozwiązaniu sprzyjają zmiany indukowane rozwojem sektora MŚP. Na podstawie analizy poziomu rozwoju i ogólnej dynamiki sektora MŚP oraz jego podstawowych cech działalności (liczba zatrudnionych, wielkość produkcji, aktywność inwestycyjna, udział w tworzeniu produktu regionalnego obwodów) przeprowadzono typologię obwodów Białorusi. Na szczeblu analizy mikroregionalnej w przekroju 20 mikroregionów ekonomicznych i Mińska pokazano cechy układu regionalnego rozwoju drobnej przedsiębiorczości i stwierdzono polaryzację przestrzenną układu z wyraźnymi cechami dominacji aglomeracji stołecznej Mińska i wielkich miast obwodowych. Uwzględniając wyniki badań marketingowych, przeprowadzonych przez różne ośrodki, wskazano ogólne cechy kształtowania się warunków społeczno-ekonomicznych oraz regulacji prawnych sektora drobnej przedsiębiorczości.

Abstract: The article describes the main trends of small businesses development, which refer to the activities of small and medium enterprises (SMEs) and individual entrepreneurs. In terms of economic transformation of Belarus the directions of regional and sectoral changes in the economy are identified, which are promoted by changes induced by development of SMEs sector. Typology of Belarusian regions based on the analysis of development level, general dynamics of SMEs sector and basic characteristics of its activity (number of employees, output, investment activity, and share in regional GDP) was worked out. At the level of the micro-region analysis within 20 economic micro regions and Minsk City features of regional development of small businesses were shown and spatial polarization of the analyzed system was identified with distinctive domination of Minsk metropolitan area and regional centers. Using market research carried out by various centers, general characteristics of the socio-economic conditions development and legal regulation of small businesses have been indicated.

Słowa kluczowe: indywidualni przedsiębiorcy; przedsiębiorczość; regionalny układ; sektor drobnych i średnich przedsiębiorstw; typy regionów

Key words: individual entrepreneurs; entrepreneurship; regional system; the sector of small and medium enterprises; types of regions

Otrzymano: 11 listopada 2015

Received: 11 November 2015

Zaakceptowano: 4 marca 2016

Accepted: 4 March 2016

Sugerowana cytacja/Suggested citation:

Pirozhnik, I. (2016). Rozwój drobnej przedsiębiorczości na Białorusi i cechy jej układu przestrzennego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 12, 134–148.

Wstęp

Rozwój małej i średniej przedsiębiorczości (MŚP) jest uznawany za wiodący czynnik transformacji gospodarczej w krajach postsocjalistycznych. Sprzyja on rozwiązywaniu takich problemów regionalnych i sektorowych przemian struktury społecznej i gospodarczej, jak: 1) rozwój konkurencyjnych branż przemysłu i stworzenie warunków do powstawania klastrów; 2) stymulowanie rozwoju regionów przez zwiększenie wykorzystania lokalnych zasobów do obiegu gospodarczego; 3) technologiczna i strukturalna modernizacja sektorów kompleksu gospodarczego opartego na nowoczesnej technologii; 4) przyspieszony rozwój krajowej produkcji dóbr konsumpcyjnych i usług oraz rozwój substytucji importu. Do mikroprzedsiębiorstw zaliczane są na Białorusi zakłady i firmy zatrudniające średnio do 15 pracowników, do przedsiębiorstw małych – jednostki o średniej liczbie pracowników od 16 do 100, a także przedsiębiorcy indywidualni. Do podmiotów średnich zaliczane są zakłady i firmy biznesowe o średniej liczbie pracowników od 101 do 250 (Bykowa, 2013; Vitko, 2013).

Celem artykułu jest przedstawienie podstawowych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz stosowania regulacji prawnych w praktyce rozwoju sektora drobnej przedsiębiorczości na Białorusi w warunkach transformacji postsocjalistycznej. Główną uwagę skupiono na dynamice sektora MŚP w latach 2009–2014, jego funkcjach ekonomicznych w gospodarce kraju i regionów, cechach strukturalnych oraz kształtowaniu się układu przestrzennego. Dokonano typologii badanych jednostek układu obwodowego i mikroregionalnego na dwóch poziomach hierarchii przestrzennej, odzwierciedlającej polaryzację przestrzenną sektora drobnej przedsiębiorczości. Za podstawowe źródła informacji i danych statystycznych posłużyły opracowania statystyczne Narodowego Kamitetu Statystycznego Białorusi w zakresie rozwoju sektora MŚP (Zinowski, 2015) oraz badania środowiska biznesu przeprowadzone przez Ośrodek Badawczy IPM (Issledowatelskij Centr Issledowanija Prognozy Marketing) w Mińsku. Badania tendencji kształtowania układu przestrzennego drobnej przedsiębiorczości w Białorusi zostały przeprowadzone na podstawie współczesnych koncepcji ekonomiczno-geograficznych o roli przedsiębiorczości w aktywizacji rozwoju gospodarczego (Zioło, 2007) oraz jej ujęciu jako jednego z podstawowych czynników przekształcania układów przestrzennych różnej skali (Kurek, Rachwał, 2010). Przy tym rozwój przedsiębiorczości jest uważany za szczególnie ważny czynnik wzrostu gospodarczego w krajach transformujących swoje gospodarki, szczególnie w Białorusi oraz innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Uwzględnione zostały też metody i wskaźniki analizy poziomu rozwoju sektora MŚP i drobnej przedsiębiorczości w niektórych dotychczasowych opracowaniach w skali niektórych krajów (Dorocki, Brzegowy, 2014; Wielgus, 2006) oraz regionów Polski (Chądryński, 2007; Gabińska, 2014; Strojny, Kościółek, 2015).

Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania oraz cechy regulacji prawnych sektora drobnej przedsiębiorczości

Badania czynników rozwoju przedsiębiorczości metodą PEST, skoncentrowane na analizie czynników politycznych, ekonomicznych, społecznych i technologicznych kształtowania środowiska biznesu dla przedsiębiorców zagranicznych w Białorusi (Liuhto, 2015) wykazały, że przy dynamicznym wzroście sektora MŚP w okresie transformacji gospodarczej w ciągu ostatniego 20-lecia nadal pozostaje zespół czynników wymagających pilnego rozwiązania, w celu przyspieszenia rozwoju drobnej przedsiębiorczości.

W **sferze politycznej** autorzy zagranicznych badań rynku i drobnej przedsiębiorczości, przeprowadzonych na przykładzie grupy firm fińskich działających w Białorusi podkreślają, że scentralizowany system władzy w Białorusi podtrzymuje stabilność sytuacji politycznej, ale w zasadzie przejrzysty system uregulowań prawnych prowadzenia biznesu może ulec czasem gwałtownym zmianom, co powoduje zaburzenia na rynku. Niezakończony proces prywatyzacji często jest uwarunkowany szeregiem wymogów gwarancji społecznych dla załóg prywatyzowanych zakładów, co zwiększa nakłady na ich restrukturyzację i nie zawsze dochodzi do skutku. Prawo własności jest w zasadzie honorowane, jednak prowadzenie przetargów budzi spore kontrowersje z powodu braku przejrzystości podstawowych procedur. Utworzenie 1 stycznia 2015 r. euroazjatyckiej przestrzeni gospodarczej Białorusi z Rosją i Kazachstanem, do której procedurę przyłączenia rozpoczęły Armenia i Kirgizja, tworzy nowe szanse strategiczne dla rozwoju drobnej przedsiębiorczości i biznesu, wymaga jednak dopracowania prawa celnego i warunków finansowania transformacji gospodarczej. Pewnym obciążeniem dla biznesu euroazjatyckiego obszaru gospodarczego pozostaje uciążliwy system certyfikacji towarów, jednak Białoruś jest oceniana jako miejsce startowe dla ekspansji na nowe rynki wschodnie. Nowe bariery dotyczące współpracy Białorusi z partnerami zagranicznymi tworzą sankcje gospodarcze wprowadzone w ostatnich latach przeciwko wielu przedsiębiorstwom i firmom białoruskim oraz pogorszenie stosunków pomiędzy krajami UE i Stanów Zjednoczonych z Rosją.

W **sferze ekonomicznej** zwraca się uwagę na duży potencjał rozwoju przedsiębiorczości na Białorusi jako kraju uprzemysłowionego, gdzie środowisko biznesu ma podstawowe uregulowania prawne, chociaż administracyjny system działa wolniej niż na zachodzie Europy. Wynajem i dzierżawa powierzchni biurowych nie stanowią większych problemów, jednak pozyskanie placówek produkcyjnych jest w wielu regionach utrudnione. Utrudniony jest również obieg prawdziwej informacji o stanie rynku w różnych segmentach, jednak występuje poszerzenie outsourcingu i umów podwykonawczych w środowisku biznesowym. Banki białoruskie nie dysponują znacznym kapitałem i rzadko występują z subfinansowaniem przedsiębiorczości, a przy wysokich stawkach kredytowych ich usługi nie są atrakcyjne dla drobnego biznesu i mikroprzedsiębiorstw. Transfer zysków za granicę w zasadzie jest płynny, jednak płatności mogą być czasem hamowane przez system płatniczy. Obowiązek sprzedaży części zysków z eksportu jest cechą specyficzną miejscowego rynku, jednak ryzyko dewaluacji rubla stanowi permanentne zagrożenie i jest stałym czynnikiem obniżającym popyt konsumentów, co obserwuje się po kryzysie finansowym 2011 r.

Spoleczne uwarunkowania środowiska przedsiębiorczości charakteryzują się wysokim poziomem wykształcenia i umiejętności technologicznych miejscowego personelu i robotników, przy mniejszym opanowaniu współczesnych metod zarządzania i języków obcych, co w gruncie rzeczy nie stwarza poważnych utrudnień w najmie personelu. Obserwuje się

podwyższony poziom płynności rynku pracy w dużych miastach, jednak jego pojemność nie stwarza trudności w kompletowaniu załogi, przy nadal utrzymującej się wysokiej różnicy zarobków między kadrą kierowniczą a szeregowymi pracownikami. Związki zawodowe nie są hamulcem wdrażania systemów intensyfikacji pracy przy odpowiednim poziomie zarobków pracowników. Image większości krajów UE i krajów postindustrialnych na białoruskim rynku jest korzystny, ocena ich technologii i towarów wysoka, a przedstawiciele środowisk biznesowych uważa się za pewnych partnerów. Stosunek do zagranicznych przedsiębiorstw na szczęblu rządowym często jest bardziej pozytywny niż na rynku lokalnym, ponieważ rząd ocenia ich jako źródło reform i nowych technologii, a lokalny biznes – jako potencjalną konkurencję.

Sfera technologiczna jest ukierunkowana na transfer technologii i innowacji z UE oraz krajów uprzemysłowionych, które są podstawą bazy technologicznej do modernizacji i tworzenia nowych zakładów. Wysokość opłat celnych za import nowych technologii nie wywołuje zastrzeżeń, jednak długi czas oczekiwania na granicy nie decyduje o wykluczeniu dostaw i powiązań transportowych. Białoruś nie ma ustabilizowanego image'u jako kraj wysoko-technologiczny, jednak w niektórych segmentach IT systemów i technologii są wykorzystywane miejscowe produkty. Zwraca się uwagę, że prowadzenie wspólnych badań naukowo-technologicznych podnosi poziom współpracy środowisk biznesu i sfery naukowo-badawczej oraz daje dodatkową przewagę na rynkach eurazjatyckiej przestrzeni gospodarczej (Liuhto, 2015).

Bank Światowy i roczne rankingi w *Doing Business* w ostatnich latach rejestrują poprawę sytuacji prowadzenia biznesu i rozwoju przedsiębiorczości na rynku Białorusi, która zajmowała w 2015 r. 57 miejsce wśród 189 krajów, ustępując sąsiednim krajom UE (Łotwa – 23, Litwa – 24, Polska – 32), ale wyprzedzając partnerów eurazjatyckiej przestrzeni gospodarczej (Rosja – 62, Kazachstan – 77) oraz europejskie kraje WNP (Mołdawia – 63, Ukraina – 96). W ostatnich latach obserwuje się poprawę pozycji Białorusi w umowach o zakładanie firm i w rejestracji przedsiębiorstw, wypełnianiu kontraktów i rozwoju handlu zagranicznego przy nadal utrzymujących się niskich pozycjach finansowania biznesu i uzyskiwania kredytów, systemu podatkowego oraz warunków bankructwa i likwidacji biznesu (*Doing Business...*, 2015: 4).

Prowadzone badania warunków środowiska biznesu wśród **białoruskich przedsiębiorców** i menedżerów sektora MŚP wykazują jednak, że znaczne problemy jego funkcjonowania wywołuje system podatkowy i działania organów kontroli działalności gospodarczej. Od 2/5 do 1/2 wszystkich ankietowanych przy badaniach warunków biznesu wskazuje system podatkowy i działania organów kontroli jako czynniki o najwyższym utrudnieniu, od 1/4 do 1/3 podkreśla uciążliwość zbytniego obrotu dokumentów, procesu uzyskania pozwoleń, regulacji cenowych oraz niski poziom prawa obrony własności i interesów prywatnego biznesu (Bykowa, 2013). Znaczna część przedsiębiorców wskazuje na nierówne warunki działalności gospodarczej w porównaniu z sektorem państwowym. Duża grupa (45–55%) ankietowanych wskazuje na nierówności w stosowaniu prawa podatkowego oraz działaniu organów kontroli, 1/3 narzeka na nierówne stawki wynajmu pomieszczeń biurowych i produkcyjnych, warunki uzyskania kredytów, ceny surowców, zakazy określonych rodzajów działalności dla sektora MŚP (Bykowa, 2013). Pozostałością dawnego systemu nakazowo-rozdzielczego są w środowisku biznesu praktyki ustalania ekonomicznych wskaźników rozwoju (prognoza wielkości produkcji, tempa wzrostu i in.), na co zwraca uwagę od 1/10 do 1/5 badanych. Bardzo często występują różne formy zmuszania biznesu do wypełniania „obowiązków społecznych” (składki na cele społeczne i dobroczynność, zagospodarowywanie terenów komunalnych i in.), na co wskazywała ponad 1/2 ankietowanych przedstawicieli biznesu (Bykowa, 2013).

Podstawowym problemem i głównym hamulcem poprawy dla środowiska biznesu pozostaje kwestia prywatyzacji własności państwowej i jej redystrybucja w interesach sektora prywatnego. Proces prywatyzacji może przyspieszyć przekazanie uprawnień do podjęcia decyzji sprzedaży przedsiębiorstw komunalnych na szczeblu regionalnym (obwodowym), zniesienie ograniczenia sprzedaży zakładów państwowych tylko na przetargach oraz wprowadzenie praktyki bezpośredniej sprzedaży inwestorom lub bez ustalania ceny początkowej (startowej). Podnieść stan majątkowy sektora MŚP może proponowane przez środowisko biznesu ustanowienie możliwości nabycia na własność obiektów dzierżawionych w okresie trzech i więcej lat bez indeksacji wartości majątku w okresie spłaty rat (Bykova, 2013). Aktualnie pozostaje też wyrównanie warunków konkurencyjności sektora państwowego i MŚP, ponieważ nadal utrzymują się, jak wspomniano wyżej, nierówności przy określaniu wysokości stawek wynajmu i dzierżawy dla państwowych i prywatnych zakładów, cen na surowce i materiały, odpłatności za różne pozwolenia. Podstawowymi krokami podejmowanymi w tej dziedzinie mogą się stać: rezygnacja z protekcjonizmu zakładów państwowych i likwidacja systemu nakazowego w dystrybucji surowców, podwyższenie sankcji za nieprzestrzeganie ustawodawstwa antymonopolowego, rezygnacja z ingerencji państwa w rozwój środowiska biznesu po stronie jednego, zazwyczaj państwowego, sektora. Dla sektora MŚP niezbędnym warunkiem polepszenia systemu regulacji prawnych pozostaje wdrożenie przejrzystego mechanizmu i dostępu do systemu zamówień państwowych (Bykova, 2013). Warto też zaznaczyć, że rozwój i reformowanie państwowych regulacji, zniesienie zbędnych funkcji regulacji i kontroli, podniesienie poziomu odpowiedzialności sfery zarządzania przed przedsiębiorcami pozostają niezbędnym warunkiem skrócenia barier administracyjnych dla sektora MŚP. Ze swojej strony sektor MŚP powinien przyspieszyć wdrażanie mechanizmów samoregulacji rynkowych oraz stosowanie wysokich standardów pracy i rozstrzygnięć sporów gospodarczych i konsumenckich.

Badania środowiska biznesu w niektórych regionach Polski (Chądzyński, 2007), wskazują, że najczęściej występującymi barierami były też zmiany systemu podatkowego, zatory płatnicze oraz ograniczenia dostępu do źródeł finansowania. Wśród czynników niekorzystnie wpływających na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich za najistotniejsze respondenci uznawali niskie dochody ludności, które ograniczają lokalny popyt.

Rozwój sektora MŚP w warunkach transformacji gospodarczej

Dynamika ogólnej liczby małych i średnich zakładów i firm charakteryzuje się stałym, jednak różnicowanym wzrostem na różnych etapach okresu transformacji gospodarczej (tab. 1). W pierwszym kwartale 2015 r. w Białorusi działało 117,3 tys. małych i średnich przedsiębiorstw (na 1000 mieszkańców przypada 12,4 podmiotów MŚP). Liberalizacja działalności gospodarczej po upadku gospodarki nakazowo-planowej doprowadziła w latach 1991–1995 do omal trzykrotnego wzrostu liczby MŚP i sześciokrotnego wzrostu liczby indywidualnych przedsiębiorców. Jednak spowolnienie reform rynkowych i brak systemowych uregulowań prawnych dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw w latach 1996–2000 spowodowały spadek zarówno ogólnej liczby podmiotów sektora MŚP, jak i liczby indywidualnych przedsiębiorców, co udało się odbudować do roku 2005 z niewielkim wzrostem (116–126%). W latach 2006–2010 znowu odnotowano szybki wzrost podmiotów sektora MŚP, co świadczy o niestabilizowanym stanie polityki rynkowych reform gospodarczych. Przy czym tempo wzrostu sektora MŚP zaczęło wyprzedzać wzrost liczby indywidualnych przedsiębiorców,

a w warunkach tworzenia wspólnej eurazjatyckiej przestrzeni gospodarczej od 2015 r. obserwuje się ich stagnacja, częściowo wywołana skomplikowanymi przepisami regulacji wspólnego rynku. W ostatnim okresie 2010–2014 wzrost liczby małych i średnich zakładów ukształtował się na poziomie około 131%, a indywidualnych przedsiębiorców tylko 107% (tab. 1).

Tab. 1. Dynamika podmiotów drobnej przedsiębiorczości Białorusi w latach 1991–2014

Rok	1991	1995	2000	2005	2010	2014
Ogólna liczba MŚP (tys.)	12,3	35,8	28,3	33,0	86,9	114,2
Wzrost w stosunku do poprzedniego okresu (%)	100,0	291,0	79,0	116,6	263,2	131,4
Liczba indywidualnych przedsiębiorców (tys.)	27,5	172,4	158,4	200,0	231,8	248,9
Wzrost w stosunku do poprzedniego okresu (%)	100,0	626,9	91,8	126,3	115,9	107,4

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

W ogólnej liczbie zarejestrowanych w kraju małych i średnich przedsiębiorstw największy udział mają mikroprzedsiębiorstwa (87,2%), na małe z kolei przypada 10,7%, a na średnie – 2,1%. Najwyższe tempo wzrostu w okresie ostatnich lat wykazały mikroprzedsiębiorstwa (146,2%), które wyprzedziły wszystkie segmenty sektora MŚP, oraz indywidualni przedsiębiorcy (112,8%), przy stagnacji ogólnej liczby małych i spadku liczby średnich przedsiębiorstw (tab. 2).

Tab. 2. Struktura podmiotów drobnej przedsiębiorczości Białorusi w latach 2009–2015

Przedsiębiorstwa	2009		2014		2015 (I kwartał)		Indeks 2015/2009 (%)
	liczba firm	%	liczba firm	%	liczba firm	%	
Mikro	65 204	81,3	99 368	87,0	102 277	87,2	146,2
Małe	12 198	15,2	12 424	10,9	12 502	10,7	102,5
Średnie	2 773	3,5	2 416	2,1	2 481	2,1	89,5
Sektor MŚP razem	80 175	100,0	114 208	100,0	117 260	100,0	146,3
Indywidualni przedsiębiorcy	219 605	x	248 952	x	247 769	x	112,8

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Struktura własności MŚP jest zdominowana przez przedsiębiorstwa prywatne (93,5%), udział zagranicznych przedsiębiorstw to 5%, a państwowych – tylko 1,5%. Jednak, mimo szybkiego wzrostu liczby małych i średnich przedsiębiorstw, ich udział w gospodarce nie jest jeszcze decydujący. Sektor MŚP produkuje około 25,3% krajowego PKB (w tym 5,8% mikro-, 9,0% małe, 6,9% średnie firmy i 3,6% – indywidualni przedsiębiorcy) i zatrudnia 28% ogółu pracowników, kumulując 37% przychodów ze sprzedaży produkcji i usług oraz 41,5% eksportu.

Charakterystyczną cechą rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na Białorusi jest zdominowanie ich struktury rodzajowej głównie przez sektor usług (72,3%), gdzie największe udziały mają: sektor handlu (39%), zarządzanie nieruchomościami oraz dzierżawa (13%),

usługi transportowe (12%). Sektor przemysłu i budownictwa stanowi 23,8% wszystkich małych i średnich przedsiębiorstw, a sektor rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa – 3,9%. Liczba indywidualnych prywatnych przedsiębiorców w 2014 r. przekroczyła 248,9 tys. osób. W ich strukturze rodzajowej obserwuje się większy udział sektora usług (85%, w tym – handel 44%, operacje z nieruchomościami i wynajem – 20%, transport – 14%), udział sektora przemysłu stanowi 14,4%, a rolnictwa – 0,6% (tab. 3).

Tab. 3. Główne rodzaje działalności sektora MŚP Białorusi w 2014 r. (w %)

Działy gospodarki	Małe i średnie przedsiębiorstwa	Przedsiębiorcy indywidualni
Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	3,9	0,6
Przemysł i budownictwo	23,6	14,4
Usługi	72,5	85,0
w tym:		
– handel	38,8	43,6
– transport i łączność	11,9	13,7
– hotele i restauracje	2,4	1,4
– operacje z nieruchomościami i wynajem	13,0	20,0
– komunalne i społeczne	4,2	4,8
– inne	2,2	1,5
Razem	100,0	100,0

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Warto zaznaczyć, że pod względem ogólnych wskaźników poziomu rozwoju drobnej przedsiębiorczości Białoruś znacznie ustępuje krajom UE (w tym Polsce, gdzie kształtują się one na średnim poziomie unijnym), co jest skutkiem spowolnienia na Białorusi programów transformacji gospodarki. Tak więc, na przykład, ogólny wskaźnik liczby MŚP na 1 tys. osób w Polsce wyniósł 46,5 w 2013 r., co niemal czterokrotnie przekroczyło wskaźnik Białorusi (12,4), który był także niższy od poziomu wschodnich przygranicznych województw Polski (podlaskie – 35,6, lubelskie – 35,2) (*Raport o stanie...*, 2014). Poziom indywidualnej przedsiębiorczości jako formy aktywności gospodarczej społeczeństw lokalnych można określić liczbą indywidualnych przedsiębiorców na 1 tys. osób, który na Białorusi stanowi 26,3, a w mieście stołecznym Mińsku (36,3) oraz obwodzie grodzieńskim (26,7) przekracza średni wskaźnik krajowy. Jest on jednak niższy od poziomu Polski w całości (76,9) oraz jej przygranicznych województw wschodnich (podlaskie – 62,8, lubelskie – 59,8) (Strojny, Kościółek, 2015). Tym niemniej warto zaznaczyć, że ogólny udział sektora MŚP Białorusi we wskaźnikach makroekonomicznych jest znaczący (tab. 4), co staje się istotnym elementem dalszej transformacji gospodarczej. Wysoki udział sektora MŚP w obrotach handlu hurtowego można wytłumaczyć działalnością dwóch spółek akcyjnych (Białoruska Kompania Kalijna oraz Białoruska Kompania Naftowa) zaangażowanych w obroty podstawowych produktów eksportu – soli potasowych – oraz produktów przetwórstwa ropy naftowej, zaliczanych do sektora MŚP ze względu na liczbę zatrudnionych (wysokość obrotów i wartość majątku wg prawa białoruskiego nie jest uwzględniana przy zaliczaniu przedsiębiorstw do drobnej przedsiębiorczości).

Tab. 4. Udział sektora MŚP w podstawowych wskaźnikach makroekonomicznych Białorusi (w %)

	2009	2010	2014
Udział w produkcji PKB	...	23,9	25,3
Liczba pracowników	28,1	28,0	28,0
Obroty sprzedaży towarów i usług	37,7	37,2	37,1
Produkcja przemysłowa	14,8	15,1	16,0
Inwestycje kapitałowe	38,0	39,7	42,3
Obroty handlu hurtowego	80,3	81,5	79,1
Obroty handlu detalicznego	41,9	40,9	33,3
Eksport towarów	37,9	42,9	41,5
Import towarów	33,5	37,4	35,0

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Istotnym czynnikiem dla przeprowadzenia transformacji gospodarczej jest też znaczący udział sektora MŚP w inwestycjach kapitałowych (ponad 2/5) przy ograniczonym napływie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w warunkach światowego kryzysu gospodarczego. Wartość nakładów inwestycyjnych na 1 podmiot MŚP w 2013 r. wynosiła na Białorusi około 82 tys. USD (Polska – ponad 90 tys. USD w 2012 r.), a w niektórych obwodach (grodzieński – 143 tys., mohylewski – 94 tys., miński – 84 tys. USD) dorywnowała wielkości inwestycji na 1 podmiot MŚP w polskich wschodnich województwach przygranicznych (podlaskie – 98 tys., lubelskie – 75,4 tys., podkarpackie – 91 tys. USD) (Strojny, Kościółek, 2015).

Regionalny układ sektora drobnej przedsiębiorczości

W układach przestrzennej lokalizacji małych i średnich przedsiębiorstw, dla krajów przechodzących okres transformacji gospodarczej, charakterystyczną cechą struktury przestrzennej jest jej zdominowanie przez stolice i regiony centralne. Stołeczna aglomeracja Mińska ma dominujący udział w ogólnej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw (37,2%) oraz liczbie prywatnych przedsiębiorców indywidualnych (28,3%) (tab. 5). Wynika to z faktu, że stolica ma rozwiniętą infrastrukturę przemysłową i społeczną, koncentruje na swoim obszarze zakłady produkcyjne i wykwalifikowany personel, a jej ludność cechuje wyższy popyt konsumpcyjny.

Tab. 5. Rozwój drobnej przedsiębiorczości w obwodach Białorusi w 2014 r.

Obwód	Ludność czynna zawodowo		Liczba małych i średnich przedsiębiorstw		Zatrudnienie w sektorze MŚP		Indywidualni przedsiębiorcy	
	tys. osób	%	ogółem	%	tys. osób	%	osób	%
brzeski	622,6	13,6	11 086	9,7	1 449,1	12,4	34 947	14,0
witebski	539,3	11,8	10 065	8,8	117,9	9,8	26 481	10,6
homelski	639,5	14,0	10 470	9,2	127,2	10,6	28 393	11,4
grodzieński	498,2	10,9	8 966	7,9	103,3	8,6	28 059	11,3
m. Mińsk	1 087,2	23,8	42 547	37,2	394,8	32,9	70 475	28,3
miński	694,9	15,2	21 631	18,9	211,3	17,6	35 810	14,4
mohylewski	487,3	10,7	9 443	8,3	96,9	8,1	24 787	10,0
Białoruś	4 569,0	100,0	11 4 208	100,0	12 00,6	100,0	248 952	100,0

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Stolica Mińsk i centralny obwód miński mają najwyższy potencjał małych i średnich przedsiębiorstw (na 1 tys. ludności czynnej zawodowo przypada 39 przedsiębiorstw w Mińsku, 31 – w obwodzie, przy średnim wskaźniku 25 na Białorusi). Drugą grupę koncentracji MŚP tworzą obwody: homelski (9,2%) oraz brzeski (9,7%). W pozostałych trzech obwodach (grodzieński, witebski, mohylewski) udział MŚP stanowi 8–9% w każdym. Znaczącą rolę MŚP w tworzeniu regionalnego PKB można zauważyć tylko w Mińsku (44%) i obwodzie mińskim (32%), w pozostałych pięciu obwodach ich udział nie przekracza wartości średniego wskaźnika krajowego (25%) i kształtuje się na poziomie 18–24% (tab. 6).

Tab. 6. Udział sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w głównych wskaźnikach ekonomicznych obwodów Białorusi w 2014 r. (w %)

Obwód	Udział w PKB obwodu	Średnia liczba robotników	Wartość sprzedanej produkcji i usług	Produkcja przemysłu	Inwestycje w środki trwałe	Eksport towarów	Import towarów
brzeski	24,9	26,2	21,3	18,6	33,4	20,9	35,5
witebski	21,5	23,5	26,9	8,6	35,7	47,2	28,3
homelski	17,4	21,5	17,9	6,3	19,4	8,5	10,6
grodzieński	20,4	22,2	26,8	15,5	47,4	15,8	38,7
m. Mińsk	43,9	37,3	49,3	23,2	59,8	62,8	52,1
miński	31,6	31,9	41,1	26,4	44,3	46,5	40,6
mohylewski	23,8	21,8	27,7	15,3	47,5	18,3	38,8
Białoruś	25,3	28,0	37,1	16,0	42,3	41,5	35,0

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Poziom rentowności sprzedaży produkcji sektora MŚP w grupie mikroprzedsiębiorstw wykazuje (tab. 7) wyższe wskaźniki w pięciu regionach (obwodach) w stosunku do średniej krajowej, a w grupie małych – tylko w dwóch obwodach (witebski, miński), co jest skutkiem wyższych kosztów produkcji w małych i średnich przedsiębiorstwach oraz zróżnicowania czynników środowiska biznesu w regionach. Analiza korelacyjna podstawowych czynników rozwoju sektora MŚP w obwodach (których poziom rozwoju i ranking określili Kovalev, Shashko, 2009) i poziomu rozwoju sektora MŚP w 2014 r. wykazała, że jest on najściślej powiązany z czynnikami wielkości popytu konsumpcyjnego ($r = +0,43$) oraz rozwoju infrastruktury ($r = +0,36$), mniejszy wpływ na rozwój sektora MŚP w regionach miały natomiast czynniki finansowy ($r = +0,25$) oraz zasobów pracy ($r = +0,14$).

Tab. 7. Poziom rentowności sprzedaży produkcji sektora MŚP w 2014 r. (w %)

Obwód	Sektor MŚP	Przedsiębiorstwa		
		mikro	małe	średnie
brzeski	6,1	7,4	6,0	5,9
witebski	9,7	7,6	13,0	4,1
homelski	5,6	8,5	5,2	4,9
grodzieński	6,1	6,8	6,0	5,8
m. Mińsk	5,5	5,9	5,1	6,1
miński	7,2	9,5	6,8	6,8
mohylewski	5,3	7,3	5,1	4,6
Białoruś	6,1	6,9	6,1	5,8

Źródło: opracowane własne na podstawie: Zinowskij (2015)

Warto przypomnieć, że w celu wspierania rozwoju przedsiębiorczości i zwiększenia jej roli w rozwoju potencjału gospodarczego kraju przyjęto w 2012 r. rządowy program pomocy i wspierania sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Republice Białorusi na lata 2013–2015. Program zakładał zwiększenie do końca 2015 r. udziału sektora MŚP w produkcji PKB do 30% oraz wzrost zatrudnienia w tym sektorze nie mniej niż do 1,8 mln osób, co miało stanowić około 40% ludności czynnej zawodowo (Bykowa., 2013). Jednak osiągnięcie wskazanych danych makroekonomicznych stoi pod znakiem zapytania ze względu na stagnację gospodarczą ostatnich lat i raczej nie rozwiąże wszystkich problemów efektywnego udziału drobnej przedsiębiorczości w modernizacji struktury gospodarczej kraju oraz przyspieszeniu rozwoju poszczególnych regionów.

W celu przeprowadzenia ogólnej typologii na szczeblu makroregionalnym (obwodowym) zastosowano dwa wskaźniki: 1. poziom rozwoju sektora MŚP i 2. tempo jego rozwoju w latach 2009–2014 (tab. 8). Uzyskane wyniki dały podstawę do podziału jednostek na cztery grupy. Pierwszą grupę z najwyższymi wskaźnikami poziomu i dynamiki rozwoju sektora MŚP tworzą stołeczna aglomeracja Mińska i obwód miński. Drugą, nieco liczniejszą grupę stanowią trzy obwody: witebski, grodzieński, mohylewski ze średnim poziomem rozwoju i tempem dynamiki. Najniższy poziom rozwoju, przy średnim tempie wzrostu, zanotowano w obwodzie homelskim, obwód brzeski natomiast przy średnim poziomie rozwoju cechuje się najniższym tempem dynamiki.

Tab. 8. Typy obwodów Białorusi wg poziomu rozwoju drobnej przedsiębiorczości

Poziom rozwoju drobnej przedsiębiorczości (liczba MŚP na 1 tys. ludności czynnej zawodowo)	Tempo wzrostu liczby MŚP w latach 2009–2014 (Białoruś 142,4% = 1,0)		
	> 1,0 (143–147%)	0,91–0,95 (130–136%)	< 0,9 (125–130%)
> 1,0 (30–40)	obwód miński (31,6%)* m. Mińsk (43,0%)		
0,71–0,8 (18–20)		obwód witebski (21,5%) obwód grodzieński (20,4%) obwód mohylewski (23,8%)	obwód brzeski (24,9%)
< 0,7 (16–17)		obwód gomelski (17,4%)	

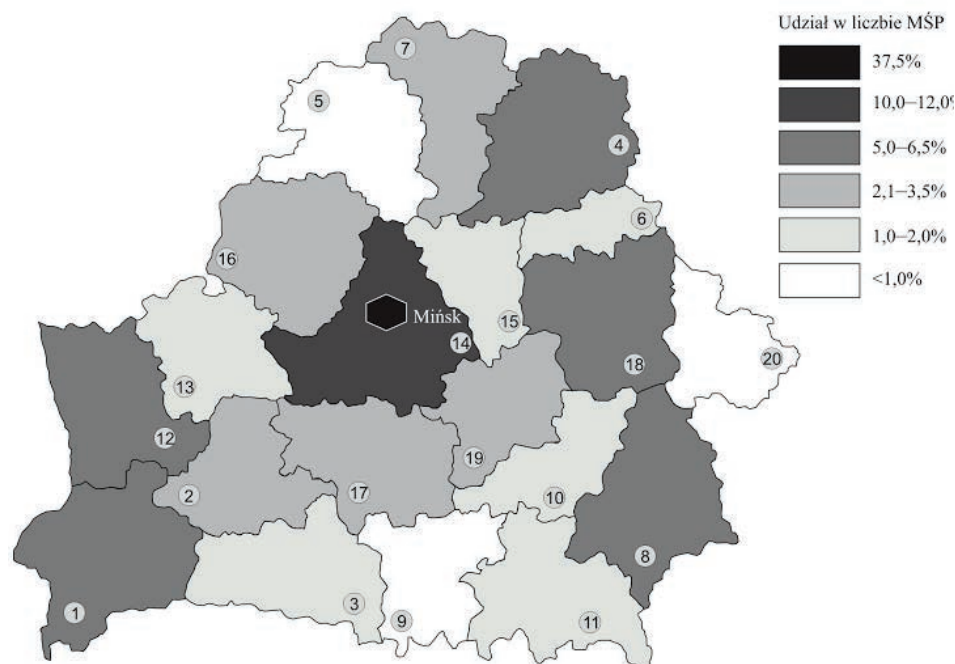
*W nawiasach podano wartości dotyczące udziału sektora MŚP w tworzeniu obwodowego PRB w 2014 r

Źródło: opracowanie własne

Przedstawiona typologia podaje jednak tylko bardzo ogólny wizerunek przestrzennego układu rozwoju sektora MŚP dla dużych jednostek terytorialnych (obwodów). Do bardziej szczegółowej analizy wykorzystano podział na 20 mikroregionów społeczno-ekonomicznych, co w znacznie większym stopniu odzwierciedla cechy pewnej polaryzacji układu regionalnego. Układ przestrzenny mikroregionów według ich udziału w ogólnej liczbie podmiotów MŚP (ryc. 1) wyraźnie pokazuje dominację stołecznego miasta Mińsk i mikroregionu mińskiego, oraz pięciu mikroregionów podmiejskich dużych miast obwodowych zarówno na wschodzie (Witebsk, Mohylew, Homel), jak i w przygranicznej strefie zachodniej (Brześć, Grodno).

W regionach tego typu koncentruje się po około 1/3 wszystkich podmiotów MŚP każdego obwodu. W mikroregionach bezpośredniego sąsiedztwa z dużymi miastami i w strefie

Ryc. 1. Udział mikroregionów Białorusi w ogólnej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw w 2014 r.

Mikroregiony ekonomiczne: 1) brzeski, 2) baranowicki, 3) piński, 4) witebski, 5) głębocki, 6) orszański, 7) połocki, 8) homelski, 9) żytkowicki, 10) żłobiński, 11) mozyrski, 12) grodzieński, 13) lidzki, 14) miński, 15) borysowski, 16) mołodeczanski, 17) słucki, 18) mohylewski, 19) bobrujski, 20) kryczewski

Źródło: opracowanie własne

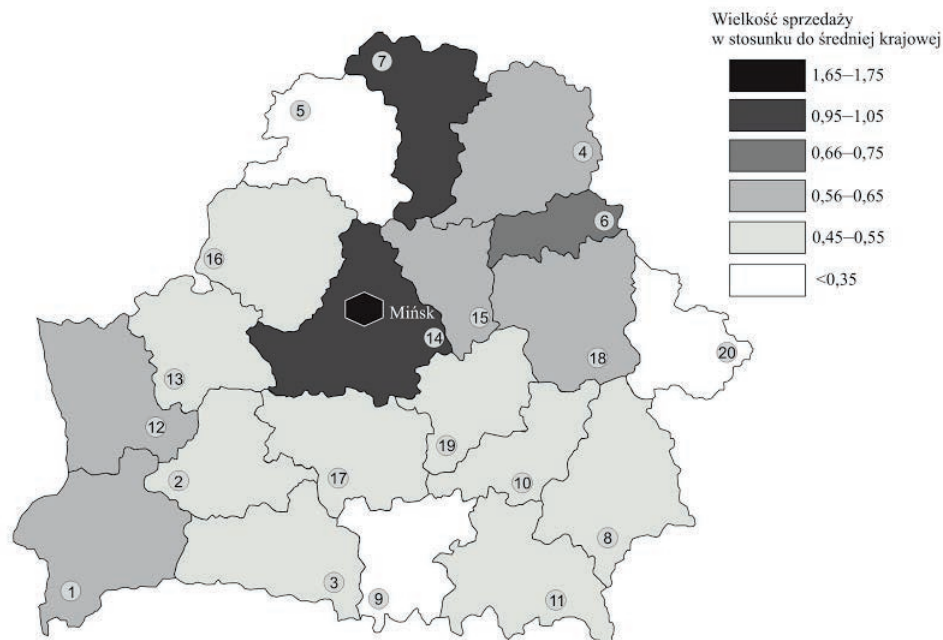
peryferyjnej aglomeracji stołecznej (połocki, bobrujski, soligorski, baranowicki, mołodziecznieński) poziom koncentracji podmiotów MŚP jest niewysoki (2–3,5%), a w peryferyjnych regionach bez dużych ośrodków miejskich (głębocki, kryczewski, żytkowicki) – minimalny (poniżej 1% w każdym).

Analiza regionalnego układu indeksu wielkości sprzedanej produkcji na 1 pracownika podmiotów MŚP wykazuje jeszcze większy stopień polaryzacji analizowanego układu (ryc. 2).

O wysokiej pozycji stołecznej aglomeracji Mińska decydują czynniki wysokiego efektywnego popytu konsumentów, a także rejestracja szeregu krajowych podmiotów MŚP z wysokimi obrotami w stolicy. Poziomu sprzedaży zbliżonego do średniego krajowego nie wykazują natomiast mikroregiony z dużymi miastami obwodowymi, ponieważ wyprzedzają je mikroregiony z rozwiniętym przemysłem petrochemicznym (połocki) lub maszynowym (orszański). Można stwierdzić, że ogólny układ regionalny wielkości sprzedaży kształtują mikroregiony centralny i północno-wschodnie (jako skutek integracyjnych powiązań z Rosją) oraz mikroregiony przygraniczne (brzeski, grodzieński), gdzie są słabo odczuwalne wpływy współpracy transgranicznej z Polską i Litwą.

Wprowadzone w 2012 r. preferencje dla rozwoju drobnej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich i w małych (do 20 tys. ludności) miastach w tak krótkim okresie nie zmieniły

Ryc. 2. Indeks wartości sprzedanej produkcji sektora małych i średnich przedsiębiorstw w mikroregionach na 1 pracownika (w stosunku do średniej krajowej) w 2014 r.

Mikroregiony ekonomiczne: 1) brzeski, 2) baranowicki, 3) piński, 4) witebski, 5) głębocki, 6) orszański, 7) połocki, 8) homelski, 9) żytkowicki, 10) żłobiński, 11) mozyrski, 12) grodzieński, 13) lidzki, 14) miński, 15) borysowski, 16) mołodeczski, 17) słucki, 18) mohylewski, 19) bobrujski, 20) kryczewski

Źródło: opracowanie własne

generalnych cech układu przestrzennego sektora MŚP, jednak w ciągu ostatnich dwóch lat w preferencyjnych regionach i małych miastach wzrost ogólnej liczby podmiotów MŚP i indywidualnych przedsiębiorców wyniósł 40% (w dużych miastach nie więcej niż 1,5%) (*Problemy...*, 2015).

Koncentracja działalności MŚP głównie w sektorach, które nie wymagają wysokich umiejętności i wiedzy, niski poziom inwestycji i potencjału innowacyjnego większości MŚP na Białorusi w dużym stopniu wynikają z mało sprzyjających warunków ekonomicznych i organizacyjno-prawnych dla ich działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i w małych miastach. Wśród nich największą barierę, jak wykazują badania rynku przedsiębiorczości (Skriba, 2014; *Razwitiye...*, 2014) stanowią: utrudniony dostęp przedsiębiorstw do środków finansowych i surowców, ograniczone możliwości dzierżawienia nieefektywnie wykorzystywanej własności państwowej; ograniczenia w przejściu na własność prywatną gruntów i użytków rolnych; zapewnienie równych zasad dla przedsiębiorstw państwowych i prywatnych; brak wykwalifikowanego personelu, centrów informacyjnych i doradczych biznesu; wiele procedur administracyjnych i zezwoleń przy tworzeniu firm oraz uciążliwość kontroli przy ich funkcjonowaniu. Przykład aktualnej hierarchii czynników utrudniających rozwój sektora MŚP, z podziałem ich na dwie grupy, przedstawia tabela 9, opracowana na podstawie badań środowiska

biznesu (Shappo, Knut, 2014). Kolejność czynników ustalono na podstawie ocen, uzyskanych przy badaniu 431 podmiotów MŚP we wszystkich regionach kraju.

Tab. 9. Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na Białorusi

Czynniki MŚP, które są bezpośrednio kontrolowane przez mechanizmy polityki gospodarczej	Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, które są pod wpływem środków polityki gospodarczej
1. Stawki podatkowe 2. Regulacja rynku walutowego 3. Regulacja podatkowa 4. Procedury biurowe 5. Ochrona praw i interesów majątkowych prywatnego biznesu 6. System kontroli i kar	1. Inflacja 2. Koszt finansowania biznesu 3. Etyka pracowników podmiotów MŚP 4. Korupcja i przestępczość 5. Niezależność i kompetencje sądów 6. Opłaty czynszowe

Źródło: opracowanie na podstawie: Shappo, Knut (2014)

Podsumowanie

Opracowane programy rozwoju przedsiębiorczości i sektora MŚP do 2020 r. na Białorusi określają jako kierunki działań priorytetowych: 1. intensyfikację działalności inwestycyjnej i zwiększenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych; 2. zwiększenie eksportu przy dywersyfikacji jego kierunków geograficznych; 3. rozwój innowacyjnej przedsiębiorczości z zastosowaniem nowej bazy technologicznej i wzrostem nakładów na sektor naukowo-badawczy; 4. wprowadzenie nowoczesnych form organizacji gospodarczej i efektywnych form zarządzania. Doświadczenia światowego rozwoju w ostatnich latach wskazują, że w obecnych warunkach obserwuje się odejście od praktyki pomocy konkretnym rodzajom biznesu, a główne działania są ukierunkowane na stabilizację warunków makroekonomicznych i poprawę środowiska biznesu. W takich warunkach *Strategia rozwoju biznesu 2020* jako podstawowy kierunek rozwoju sektora MŚP Białorusi wskazuje kształtowanie nowego profilu eksportowego kraju z rozwojem subkontraktowych stosunków z głównymi producentami rynku krajowego. Efektywnym czynnikiem aktywizacji przedsiębiorczości może stać udział sektora MŚP w programach modernizacji podstawowych segmentów gospodarki narodowej (przemysłowego, transportowego i usługowego). Aktywizacja kooperacji w sferze produkcyjnej pomiędzy dużymi zakładami a sektorem MŚP mogłaby przyspieszyć, na przykład, działania po określeniu udziału MŚP w zamówieniach państwowych, zastosowanie współczesnych schematów i modeli kooperacji produkcyjnej, rozwój usług konsultingu i poszerzenie sieci ośrodków pomocy finansowej i prawnej (Bykowa, 2013; Vitko, 2013). Takie rozwiązania mogłyby z kolei przyspieszyć rozwój wysokotechnologicznych klastrów ukierunkowanych na produkcję konkurencyjną. Warto też podkreślić, że pewien potencjał podniesienia efektywności sektora MŚP jest ukryty w aktywizacji polityki regionalnej rozwoju przedsiębiorczości w średnich i małych miastach lokalizowanych w strefie transeuropejskich korytarzy transportowych oraz regionach przygranicznych.

Literatura

References

- Bykowa T.P. (red.) (2015, 10 listopada). *Strategiya razvitiya malogo i srednego predprinimatelstva w Respublike Belarus na period do 2010 goda. Pozicija biznes soobshchestva*, Minsk, Sovet po razvitiyu predprinimatelstva w Respublike Belarus, 2013, 186. Pozyskano z: http://ced.by/ru/publication/books/~shownews/strategiya_razvitiya-msb-do-2020
- Chądryżyński, M. (2007). Główne bariery rozwoju i funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich województwa łódzkiego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 3, 128–132.
- Dorocki, S., Brzegowy P. (2014). Uwarunkowania przestrzennego zróżnicowania postaw przedsiębiorczych we Francji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10, 148–162.
- Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency. World Bank Group Flagship Report.* (2015, 2 listopada). Pozyskano z: <http://www.doingbusiness.org/DB15-Full-Report.pdf>
- Gabińska, C.G. (2014). Przedsiębiorczość jako dominanta rozwoju obszarów wiejskich Polski. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10, 229–243.
- Kovalev, M.M., Shashko, A.A. (2009). Inwestycyjna aktywność w regionach Republiki Białorusi i puty je powyshenija. *Westnik Assotiacii beloruskih bankow*, 2, 8–27.
- Kurek, S., Rachwał, T. (2010). Założenia i wstępne wyniki europejskiego projektu badawczego FIFOB w zakresie kształtowania kompetencji uczniów gimnazjum do prowadzenia działalności gospodarczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 6, 472–485.
- Liuhto, K.T. (2015). The Belarus business environment as assessed by the management of leading finnish companies operating in the country. *Baltic region*, 1(23), 36–55.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012–2013* (2014). Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Warszawa.
- Problemy i perspektywy razvitiya malogo i srednego predprinimatelstva w Belarusi: online konferencja.* Minsk, 04.05.2015 (2015, 7 listopada). Pozyskano z: <http://www.gb.by/novosti/ekonomika/problemy-i-perspektivy-razvitiya-malogo>
- Razvitiye malych i srednich predpriyatij Belarusi, 2014. Raspredelenie otvetow na woprosy ankety.* Minsk: Issledowatelskij Centr IPM. (2015, 9 listopada). Pozyskano z: <http://www.research.by/webroot/delivery/files/survey2014r1.pdf>
- Shappo, M., Knut, A. (2015, 10 listopada). *Empiricheskie faktory razvitiya MŚP w Belarusi: analiz i rekomendacii.* Berlin – Minsk, Issledowatelskij Centr IPM. Pozyskano z <http://www.get-belarus.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/10/pp2014r04.pdf>
- Strojny, J., Kościółek, M. (2015). Przedsiębiorczość Polski Wschodniej – ocena potencjału rozwojowego z wykorzystaniem analizy porównawczej. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 64–81.
- Wielgus, G. (2006). Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 8, 127–138.
- Vitko, F.P. (2013). Problemy razvitiya predprinimatelstva w kontekste reformirowanija ekonomiki Belarusi. *Visnik Cherkaskogo uniwersitetu, seria „Ekonomichni nauki”*, 4(256), 61–66.
- Zinowskij, W.I. (red.). *Maloje i sredneje predprinimatelstvo w Respublike Belarus. Statisticheskij sbornik, 2014*, Minsk, Nacionalnyj Statisticheskij Komitet, 379. (2015, 7 listopada). Pozyskano z: http://belstat.gov.by/bgd/public_compilation/index_422/
- Zioło, Z. (2007). Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej – zarys modelu. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 3, 10–17.

Ivan Pirozhnik, prof. dr hab., profesor geografii, Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Geografii i Studiów Regionalnych. Absolwent geografii Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku (Białoruś). Zainteresowania naukowe: geografia społeczno-ekonomiczna, wpływ globalizacji na transformację gospodarczą regionów, polityka rozwoju regionalnego, geografia polityczna, geografia turystyki.

Ivan Pirozhnik, ScD, PhD and Professor of Geography, University of Pomerania in Słupsk, Institute of Geography and Regional Studies, Poland. Graduate of Geography at the Belarusian State University in Minsk (Belarus). His research interests: socio-economic geography, the impact of globalization on the transformation of the regions, economics and policy of regional development, political geography and geopolitics, geography of tourism.

Adres/Address:

Akademia Pomorska w Słupsku
Instytut Geografii i Studiów Regionalnych
ul. Partyzantów 27
76-200 Słupsk, Polska
e-mail: ipirozhnik@hotmail.com